

הלכה בפרשה

שנה א- גיליון 7

פרשת וישלח - ענייני קריאת שמות

"וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמַר עוֹד יִשְׁמַךְ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וַתּוֹכַל" (לב כט)

לקרוא על שם האב או הרב? | קריאת שני שמות | הוספת שם לחולה

מוציאין שמן לשם המאורע, אבל אנו שאין אנו מכירים את ייחוסינו, אנו מוציאין לשם אבותינו. רשב"ג אומר הראשונים על ידי שהיו משתמשין ברוח הקודש, היו מוציאין לשם המאורע, אבל אנו שאין אנו משתמשין ברוח הקודש אנו מוציאין לשם אבותינו".

[בענין מתי בדיוק השתנה הנוהג, האם בתחילת תקופת התנאים או לקראת סופה, עי' בשו"ת עין יהודה מהגרא" רבינוביץ זצ"ל הי"ד (שונות סי' יב) שכתב על פי המדרש הנ"ל שרק מתקופת רבי יוסי ורשב"ג השתנה המנהג.

אבל לכאורה יש להעיר שמצאנו כבר בתנאים הראשונים חזרה על שמות קודמים, ומעט מאוד שמות חדשים. כגון שמעון הצדיק שהיה משיירי כנסת הגדולה. והרי זו חזרה על שם. ועי' בקונטרס 'ויקרא שמו בישראל' (אופנהיימר, פ"ה סי' א) שיצא לדחות את דברי העין יהודה, מכח הגמרא בשבת (טו א): "והתניא: הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה", הרי שכבר בשושלת הלל הזקן נהגו לקרוא בשם האב.

והיינו שרשב"ג המצוטט במדרש יחד עם רבי יוסי הוא רשב"ג השני, בנו של רבן גמליאל דיבנה ואביו של רבי יהודה הנשיא,

1. בפרשתנו, משנה המלאך את שמו יעקב אבינו לישראל, על שם מאורע- 'כי שרית עם אלקים ועם אנשים'. גם בפרשה הקודמת בקריאת השמות לשבטים הקדושים, השמות הם על פי המאורע. ועוד קודם לכן, אדם הראשון נקרא אדם כי נוצר מן האדמה. חוה הייתה אם כל חי. קין- קניתי איש את ה'. נח- זה ינחמנו. יצחק- כל השומע יצחק לי. יעקב- כי ידו אוחזת בעקב עשו. וכך הוא בתנ"ך הרבה שמות שנקראו על שם המאורעות.

ובמדרש רבה (שמות פ"א סי' לג) כתוב: "דרך הצדיקים לשום שם לבניהם לענין המאורע".

וכך נהג עם ישראל שנים רבות, עד תקופת התנאים, כפי שמבואר במדרש רבה

(בראשית פל"ז סי' ז): "רבי יוסי ורשב"ג: רבי יוסי אומר הראשונים על ידי שהיו מכירים את ייחוסיהם היו

א. לקרוא על שם האב או הרב?

בימי קדם, נהגו ישראל לקרוא לבניהם על שם מאורע. בפרשתנו, משנה המלאך את שמו של יעקב בעקבות מאורע. בפרשה הקודמת השבטים הקדושים נקראים בשם מאורעות. וכן על זה הדרך לכל אורך תקופת התנ"ך.

מימות התנאים השתנה המנהג והיו קוראים על שם האבות. ויש לזה שני טעמים. האחד מצד כיבוד הורים. השני מצד שמירה על היוחסין. גם מצאנו מנהג מימות התנאים לקרוא על שם צדיק או על שם רבו.

לכל אחד מהמנהגים מקורות חזקים ומבוססים, ועל כן כולם טובים¹.

^א הקדוש הגאון הרב אליעזר יהודה רבינוביץ (רבינר) זצ"ל הי"ד. מגדולי הרבנים בליטא עד השואה וממנהיגי תנועת המזרחי. כיהן פאר כרבה של ממל עד חורבנה על ידי הנאצים ימ"ש. למד בישיבות: טלז, סלבודקא, וולוז'ין ווילנא. ספרו עין יהודה נדפס על ידי קרוביו אחרי השואה (בשנת תש"ח) כדי להציב לו שם וזכר. התשובות (בד' חלקי השו"ע, בקדשים וטהרות ובעניינים שונים) נאספו מירחונים תורניים וקונטרסים שונים שפרסם.

יש עניין לקרוא על שם האבות גם בזמן הזה. ולפי ההסבר השני, של התורה תמימה, אפשר להבין שעם התקדמות הגאולה ושיבת ישראל לארצו, ומתוך כך, כינון הרבנות הראשית והרישום המסודר של היוחסין, המציאות מאפשרת לחזור לנהוג כמנהג הקדום, ואין חשש שהדבר יוביל לאיבוד היוחסין ולמכשול].

ויש נוהגים לקרוא על שם רבם. ועיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' רנו) שכתב: "וקבלתי העתק מכתב מהגאון הגדול בעל מחנה חיים שכתב להגאון בעל דברי ירמיהו שמתחרט על שהבטיח לרבו בעל שערי תורה שיתן לאחד מבניו שם רבו שיש בו טעמים ונימוקים ויסודות גדולים ליתן השם דוקא ורק אחר המשפחה וכתב רק עכשיו זכיתי לירד לסוף דעתו של אדמו"ר החת"ס ז"ל שלא נתן לאחד מבניו שמו של רבו המובהק ר' נתן אדלר אף על פי שלא נשארו לו בנים עכ"ל. הנה מבואר על כל פנים דאיכא ענין גדול בקריאת השם אחר המשפחה וכן נהגו מימים הקדמונים ובפרט בן אחר אביו שכנראה שהוא גם בכלל כיבוד אב. ועיין עקרי הד"ט הנ"ל מפני מה נענש אהרן בשני בניו נדב ואביהו שקראם על שם חמיו קודם שיתן שם על שם אביו וכנראה דאז כבר היה מנהגם לקרא שם אפילו אחר החיים".

על הפרט שכתב המחנה חיים בענין החת"ס, ראה גם בקונטרס 'שמא גרים' לגר"מ גרוס שליט"א, שהביא מספר 'כתוב זאת זכרון' (עמ' 373) שם מסופר: "כשנולד לבתו הבכירה של החת"ס זיע"א מרת הינדל [אשת רבי דוד צבי ארנפעלד] בנה הבכור [בעל החתן סופר], והגידו לחת"ס כי נולד נכדו הראשון, אמר: 'שמואל בקוראי שמו', כלומר שיקראו אותו שמואל על שם רבי שמואל אבי החת"ס".

ועי' עוד בספר אוצר הברית (ח"א קונטרס זה שמי לעולם סי' ד).

אמנם, המנהג לקרוא על שם רבותיו גם הוא קדום ויש בו טעם. באבות דרבי נתן (סו"פ טו) מסופר: "מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית הכנסת ושמע לתנוק שקורא ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל.

והראיה- שסתם רבי יוסי הוא רבי יוסי הגלילי, והוא בן דורו של רשב"ג השני (עי' הליכות עולם שער א פ"ב אות א).

אך לענ"ד אינה קושיה, שכן אפשר שהיו יוצאי דופן שקראו על שם אביהם גם כשנהגו לקרוא על שם מאורע, והראיה ממתושלח שקרא שם בנו למך על שם אביו (כפי שהביא בעין יהודה שם), וממילא עדיין ניתן לומר שעד שלא שמענו מפורש שהשתנה המנהג, עדיין נהגו כדורות קודמים לקרוא על שם מאורע.

ויותר נראה, שכדרכם של שינויי מנהגים, הדברים מתפרסים לאורך תקופה, וככל הנראה, מזמן מסויים בתקופת התנאים התחילו לקרוא גם על שם המאורע וגם על שם האבות, עד שבתקופת רשב"ג ורבי יוסי השתנה המנהג לגמרי וקראו רק על שם האב].

ויש שני דרכים להסביר את המדרש. דרך ראשונה שקוראים בשם האבות על מנת שלא ישכחו, ויש בזה משום כיבוד אב ואם. דרך שניה כדי לשמור על היוחסין.

הדרך הראשונה מובאת בפרשנים על המדרש הנ"ל (הביאם בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' רנב). "פירש הרז"ו שפירוש שהיו מכירים יחוסיהם שהיו בחיים לפנייהם שראו זה את זה עד נח קראו על שם המאורע אך אחר שנתמעטו השנים ואין אדם מכיר יחוס אבותיו שכבר מתו על כן קראו שם בניהם בשם אבותם שלא ישכחו. ועיין יפה תואר שם. ובתוס' ר' יהודה החסיד ברכות נז הביא מסדר עולם מנהג זה לקרא בשם ההורים". (ע"כ מהמשנה הלכות).

הדרך השניה כתובה בתורה תמימה (בראשית לב יא הע' ד) שמסביר את המדרש הנ"ל: "והבאור הוא, דמפני שאנו נעים ונדים בגלות ראוי לנו לזכור השתלשלות יחוסי אבות על ידי שהאבות יקראו לבניהם בשם אבותיהם [של האבות] המנוחים, וכמו שנוהגים בזמן הזמן, וגם בתלמוד מצינו מנהג זה בכ"מ. כמו בגיטין (לג ב) ר' פרטא בנו של ר"א בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול, ושם אביי הי' נחמני ע"ש זקנו, וע' מו"ק (כה ב) וביומא (לח ב)".

בימינו, רבים נוהגים לתת שם אחר האבות והאימהות, ויש שהחזירו למנהג הקדום וקוראים על שם מאורע. [והנה, לפי ההסבר הראשון למדרש, לכאורה

קפדנותו של שמאי הזקן באמרו אבדני מן העוה"ז ומן העוה"ב. ענותנותך הביאני לחיי העולם הזה והבא.

אמרו לאותו גר נולדו שני בנים לאחד קראו הלל ולאחד קרא גמליאל והיו קורין אותם גרים של הלל".

ובספר נועם אלימלך (פרשת במדבר עה"פ שאו את ראש בני ישראל למשפחותם) כתב שיש סיבה לקרוא לולד על שם צדיק: "דהנה יש שלש מדריגות הגורמים לאדם שיהיה צדיק. א: מצד הגלגול שהיה צדיק בגלגול ראשון ומחמת זה נקל לו להיות צדיק גם עתה. ב: מחמת זכות אבותיו שהיו צדיקים ומחמת זכותם חולקים להם כבוד בפמליא של מעלה שיהיו בניהם צדיקים. ג: מחמת שהשם יתברך ברוך הוא גזר בבריאת העולם שיהא כך וכך שמות ראובן וכך וכך שמות שמעון ועתה כשנתגלגל איזה אדם בעולם ונותנין לו שם בשם צדיק אחד שהיה כבר בעולם זה גורם לאיש הלזה שיהיה גם כן צדיק מחמת שנתעורר האור של הצדיק שהוא בעולם העליון".

בדבריו יש טעם הגון לקרוא לילד בשם רבותיו או בשם צדיקים אחרים, שעל ידי זה יושפע לילד אור ממרומים ויוכן להיות צדיק בעצמו.²

ובאופן דומה לזה מצאנו בגמרא (שבת קלד א) שקראו על שם רבי נתן הבבלי. אך שם היה זה מחמת שבזכותו ניצל הילד וחי, ואולי מפני כן, כדי לכבדו ולהודות לו קראו בשמו. וממילא אין להביא משם ראייה שנהגו לקרוא על שם רבו.

מסקנת הדברים - מצאנו שלשה מנהגים בעניין קריאת שמות: לקרוא על שם משפחתו, לקרוא על שם רבותיו ולקרוא על שם המאורע. לכל אחד מהם יש מקורות ויסודות איתנים.³

בא לפני שמאי אמר לו רבי כל הכבוד הזה למי. אמר לו לכהן גדול שעומד ומשמש על גבי המזבח. אמר לו גיירני על מנת שתשימני כהן גדול ואשמש ע"ג המזבח. אמר לו אין כהן בישראל ואין לנו כהנים גדולים שיעמדו וישתמשו בכהונה גדולה על גבי המזבח אלא גר הקל שלא בא אלא במקלו ובתרמילו ויבא וישמש בכהונה גדולה! גער בו והוציאו בניזיפה.

בא להלל. אמר לו רבי גיירני על מנת שתשימני כהן גדול שאעמוד ואשמש על גבי המזבח. אמר לו שב ואומר לך דבר אחד, מי שמבקש להקביל פני מלך בשר ודם לא דין הוא שילמד איך יכנס ואיך יצא. אמר לו הן.

אתה שמבקש להקביל פני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לא דין הוא שתלמוד איך תכנס לבית קדש הקדשים? איך תטיב את הנרות? איך תקרב לגבי המזבח? איך תערך את השלחן? איך תסדר את המערכה?

א"ל הטוב בעיניך עשה.

כתב לו תחלה אלף בית ולמדו. תורת כהנים והיה לומד והולך עד שהגיע והזר הקרב יומת. נשא אותו גר ק"ו בעצמו ואמר: מה אם ישראל שנקראו בנים למקום ועליהם אמרה שכינה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, אף על פי כן הזהיר עליהם הכתוב והזר הקרב יומת. אני גר הקל שלא באתי אלא בתרמילי על אחת כמה וכמה.

מיד נתפייס אותו גר מאליו.

בא לו אצל הלל הזקן אמר לו כל הברכות שבתורה ינוחו על ראשך שאם היית כשמאי הזקן לא באתי לקהל ישראל.

² ע"י במי מרום (ב, על פרקי אבות) שפירש על 'זעמך כולם צדיקים', שיש שני מיני צדיקים- יש צדיקים מפני רוב מעשיהם. ויש צדיקים שמתבעם הם צדיקים. וראה שם מה שביאר בהבדלי המדרגות שביניהם.

³ וע"י בשם הגדולים (מערכת גדולים, ערך מר רב אברהם גאון) שתמה מדוע לא מצאנו בכל התנאים אחד שיקרא שמו אברהם, על שם אברהם אבינו. וכן שם משה לא מצאנו עד ימות הגאונים. וע"י עוד שם בעניין קריאת שם אחר צדיק שנקרא בשם רשע (כגון ישמעאל).

בר חמא לגבי אבא". אולם באמת יש להוכיח גם בהיפוך, שאכן שמו של אבי שמואל היה 'אבא', שכן בקדושין (מד ב) ובחולין (קיא ב) שנינו שקורא רב על שמואל "זרעיה דאבא בר אבא", ופירש רש"י (בחולין שם ד"ה אבא) "אבוא דשמואל הוה וחסיד גדול היה". הרי שנקרא שמו 'אבא'. ועיין ביומא (פז א) שמצאנו שקרא רב הונא לרב בשם אבא ורש"י שם פירש שאין זה שמו אלא שם כבוד לרמז שהוא רבו].

ובשו"ת חת"ס (ח"ד אבה"ע ב סי' יח) העיד גם כן והביא ראיות שעד סמוך לימיו לא נהגו לקרוא בשני

שמות (אמנם הוא עצמו קרא לבנו בשלש שמות: אברהם שמואל בנימין, בעל הכתב סופר): "ועוד נראה לי דלפנים לא היו נהגין לקרות בשני שמות בבת אחת כי חדשים מקרוב באו. ואפילו יעקב אבינו ע"ה לא מצינו שנקרא יעקב ישראל בפעם אחת ולא מצינו בכל השמות שבתנ"ך וש"ס ופוסקים שיקרא אחד בבת אחת ב' שמות ביחד.

ושלהי יבמות כך קורין אותי בעירי יוחנן בן יונתן אריה, ונראה דהאי אריה אינינו שם עצם כלל כי אם תואר משפחה על שם גבורתם ונקרא כן האב וגם הבן ע"ש...

וכן משמע ביש"ש שכתב מעשה שהאב רוצה לקרות הבן בשם אביו מאיר והאם רצתה לקרותו בשם אביה יאיר ומזה נולד שם חדש שניאור ר"ל שני מיני אור מאיר ויאיר, וקשה הוה ליה לקרותו מאיר יאיר אלא על כרחך לא נהגו כן בזמנו עדיין.

וכן בספר נחלת שבעה העיד ע"ד הפלא שהוא ראה אנשים שהיו נקראים בב' שמות יחד שמא מינא דלפנים לא הוו שכיחי".

רבנו הרצי"ה קוק ז"ע בדרך כלל היה מקפיד לתת שם לתינוק הנולד על שם המאורע שנתרחש באותו זמן או מפרשת השבוע (ספר בריתו להודיעם עמ' קד).

[ויש בזה עוד פרטים רבים, כגון האם לקרוא בשם אביו שהיה רשע, האם ניתן לקרוא גם בשם אביו וגם בשם רבו וכדומה- ויצאו בעניינים אלו קונטרסים רבים- עי' בקונטרס 'זה שמי לעולם' הנזכר לעיל, ובקונטרס 'שמה גרים' הנזכר לעיל. ובקונטרס 'זיקרא שמו בישראל' הנזכר לעיל ועוד רבים. וכידוע, להורים יש רה"ק בנתינתם שם לילדיהם- עי' בכל הקונטרסים הנז' שהביאו מקורות לזה].

ב. קריאת שני שמות

עד הדורות המאוחרים לא היה מצוי כל כך שקראו בשני שמות. אף על פי כן, בדורות האחרונים נהגו לקרוא בשני שמות, ורשאים לעשות כן, וכך נהגו רבים מגדולי ישראל².

במספר מקרים מומלץ לקרוא בשני שמות³:

א. כשיש מחלוקת בין בני הזוג, טוב לקרוא בשני שמות, אחד כפי רצון האב ואחד כרצון האם. (ויש להזהר שלא לריב בבית היולדת על שם התנוק).

ב. אם קוראים על שם הקדושים שנהרגו על קידוש ה' בקיצור ימים.

ג. אם קוראים על שם אביו או רבו שקראו להם בשתי שמות.

2. בפרשתנו נקרא יעקב אבינו ע"ה בשם נוסף - ישראל. אף על פי כן, לא מצאנו שמשם ואילך קראו לו בשתי השמות. אלא לעיתים ישראל ולעיתים יעקב (ועי' ברכות יג א).

ובשו"ת נודע ביהודה (או"ח מהדו"ת סי' קיג) כתב: "ואני לחולשת זכרוני איני זוכר בשום מקום בש"ס שום תנא או אמורא שהיה נזכר בשני שמות ושניהם שם העצם זולתי אבא שאול ואבא יוסי וגם זה אינו שני שמות כי אבא לדעתי אינו שם העצם רק שם התואר

לשון חשיבות. ועיין ברכות טז ב. וכמדומה שלא היו רגילין להקרא בשני שמות ואף במקרא לא היו רגילים כל כך בשני שמות. ועיין פסחים דף קיז א ובחולין סה א. אבל בימי התנאים ואמוראים לדעתי לא היו רגילים כלל".

[על מ"ש הנוב"י ששם אבא אינו שם העצם אלא שם כבוד, עי' בספר 'שלחן המערכת' (ח"א ערך אב) כתב הגר"י יוסף שליט"א בשם כמה אחרונים דשם אבא, ביחס לאביו של האמורא שמואל, הוא מהותו של הדבר ולא היה כך שמו של אבוא דשמואל, שאם כך היה שמו לא היה שמואל קוראו בשמו. וכן נראה להוכיח מדברי שמואל (חולין קה א) "אמר שמואל אנא להא מילתא חלא

ומסקנתו שלא כנוב" והחת"ס, אלא שהיה נהוג בישראל מימי קדם לקרוא גם בשני שמות נויש עוד מה להעיר בדברי החת"ס, עי' בקונטרס זה שמי לעולם הנזכר לעיל, עמ' 36].

ובספר אוצר הברית (ח"א קונטרס זה שמי לעולם סי' יד הע' א) כתב: "וע"ע בזכר דוד מ"א פ' פו. שכתב וז"ל: דע שריבוי השמות אשר ישים ה' בפי אבי הבן מורה על ריבוי כוחות נפשיים ממדרגות הנשמות, כמו שכתב הרב לב אריה בפרשת ויגש שכן קיבל מרבותיו, ולכן אין ללעוג במי שמשים לבנו ב' או ג' שמות כאחד כי לא דבר ריק הוא".

למעשה, ידוע ומפורסם שרבים מגדולי ישראל נקראו בשני שמות וקראו לבניהם בשני שמות, ולמפורסמות אין צריך ראייה.

3. בענין הזכות בקריאת שם הולד, יש מנהגים שונים. אצל אבותינו הקדושים, בספר בראשית, מצאנו שלפעמים נתן האב את השם לילדים ולפעמים נתנה האם את השם. לדוגמא יצחק קרא ליעקב בשמו. ואצל רוב השבטים האימהות קראו.

ובנחל קדומים (שמות יח ג) כתב החיד"א: "אשר שם האחד גרשום- אשר שם האחד ר"ת אשה. כי אשתו קראה לו שם, והוא קרא שם לשני שהיה מיוחד למילה. שאם הוא היה קורא שם היה קורא לראשון על שם הנס הראשון רבינו אפרים ז"ל. ויראה לתת טעם למה קראה שמו אשתו ולא הוא כמשז"ל שהתנה עם יתרו שהבן הראשון יהיה לע"ז. וכתב בפ"י המכילתא הנקרא זה ינחמנו שמשו רבינו סמך על צדקת צפורה שיכולה לעכב וכו' ע"ש. ולכן כאשר נולד הבן הראשון צפורה קמה בזיהר"א לומר שאין לבעלה רשות בו ולכן קראה לו שם כי היא רשאה ושלטאה בו וז"ש אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה ותיבת אמר לכאורה יותרת היא דהול"ל כי גר היית בארץ נכריה כמ"ש אח"כ ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי. אמנם הענין כך כי בלדת הילד הזה הראשון יתרו אמר שיקום תנאו וצפורה השיבה שהיא המושלת בילד ומשה אמר מה בידי לעשות גר הייתי בארץ נכריה ולא ידעתי

[על דברי היש"ש בענין השם שניאור, כתב בשם הגדולים (מערכת גדולים, אות ש קונטרס אחרון):

"שניאור: כתב מהרש"ל ביש"ש גיטין (פ"ד סי' כו) דאחד הוא שם אביו מאיר ושם אבי האשה אורי. והיה מחלוקת כיצד יקראו הילד. ולשום שלום קראוהו שניאור כלומר שני אור מאיר אורי עכ"ד. ומ"מ נראה דשם שניאור קדמון. דרבינו יונה כתב משם רבו מ' שניאור כמ"ש בשה"ג ח"א (עי' רבינו יונה החסיד מגירונדא). וכן רבנים אחרים קראו בשמותם שניאור. ועל כן קראו לילד הנזכר שניאור דיש שם זה בעולם ורמזו בו שני המאורות. מאיר אורי".

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' רטו) כתב השואל לתמוה על החת"ס ממספר שמות שנמצאו בתנ"ך, כגון: עובד אדום (שמואל ב פ"ו פס' יב), נתן מלך (מלכים ב פכ"ג פס' יא). ותירץ: "דהא דלא נהגו לקרות שני שמות היינו דוקא שנקראו בהם שני אנשים כגון משה ואהרן וכיוצא בהם אבל שם אחד בן שני תיבות מצינו וכן מצינו בישעי' שקרא בנו שאר ישוב".

[ובעני"ד לא הבנתי את הקושיה, שאף אם מצאנו כמה אנשים בתנ"ך שנקראו בשני שמות, אין זה ראייה שכך נהגו, אדרבא, רוב ככל המוזכרים בתנ"ך אינם אלא בני שם אחד, ולכל כלל יש יוצא מן הכלל, ועכ"פ מהנ"ל אין כל כך קושיה לדבריהם. אך ראה להלן בדברי המשנה הלכות].

והמשנה הלכות האריך להוכיח שלא כחת"ס, והביא הרבה אמוראים, ראשונים ואחרונים שנקראו בשני שמות. כגון: בנימין זאב (בעל שו"ת בנימין זאב), אברהם עובדיה (הוא רבנו עובדיה מברטנורא), יעקב ישראל (ר' יעקב ישראל מבעלי התוס', מובא שלש פעמים בש"ס: יומא מו ב ד"ה כי פליגי. כתובות צח ב ד"ה אמר רב. חולין קיב א ד"ה הני מילי. בכל המקומות הוא דן עם ר"ת).

ועוד הוסיף המשנה הלכות (ובזה רואים בקיאותו המבהילה, לזכור בשו"ת הראשונים גם את שמות השואלים ולהביא מזה ראייה בנידונו): "ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' שפו) ר' חיים פלטיאל. ובשו"ת מהר"מ ב"ב (סי' רכו) איש חמודות הר"ר חיים פלטיאל. עוד (סי' תקט) חתם שמואל יהודה בר' מנחם הלוי. ושם (סי' תקלג ובסי' תתרכ) ר' יוסף חיים (ובסי' תתרכא) ר' שלום מנחם וזוגתו ליביל. (ובסי' תתקסג) ר' משה עזריאל. ובא"ז (בי"ק סי' כז) ר' מרדכי אשר. ובראב"י (סי' תתכז) ר' מנחם ישוע". והולך ומונה שמות כפולים נוספים, מימות התנ"ך דרך האמוראים ועד לאחרונים.

שנהרג צעיר. הרב צבי יהודה השיב על אתר: גיסק שנפל הוא קדוש! ואין צורך להוסיף שום שם נוסף- ומצוה להקים שם לאחיו המת". (ע"כ מהספר הנ"ל).

ומש"כ בעניין שתי שמות על שם אביו או רבו, פשוט ומבואר מכל האמור לעיל.

[מעשה נפלא ממך הרא"ה קוק ז"ע בעניין קריאת שני שמות (מהספר בריתו להודיעים עמ' לד, בשם הרה"ג שמחה שלמה לוי זצ"ל): בבית המילה של הרה"ג שמחה שלמה לוי זצ"ל, בנו הצעיר של הגאון הצדיק רבי אריה לוי זצ"ל, החליט אבי הרך הנימול לקרוא לבנו על שם שני הגדולים שנפטרו באותו הפרק, על שם מחותנו הגאון המקובל רבי שלמה אלישיב זצ"ל (בעל הלשם שבו ואחלמה) שנפטר בכ"ז אדר תרפ"ו. ועל שם הגאון האדיר רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל (בעל האור שמח) שנפטר בד' אלול תרפ"ו, וסבור היה להקדים את השם שלמה לשם שמחה.

ואף הוא גילה את אופן מן הרא"ה קוק זצ"ל שהיה הסנדק בברית, והכניסו בסוד מתן השמות.

ברם, בשעת הברכות אחרי המילה, כשהגיע המברך לויקרא שמו בישראל, הזדרז הרב והכריז 'שמחה שלמה' וישם את שם הגאון רבי מאיר שמחה לפני שם הגאון רבי שלמה.

בשעת סעודת המצוה הסביר הרב את טעמו ונימוקו בהחלפת סדר השמות:

"הכל יודעים" - אמר הרב - "שרבי מאיר שמחה זצ"ל היה גאון מופלא בנגלה, אולם אנכי הכרתי אותו מקרוב, וידוע שכל זה היה באיתגליא, ואילו באיתכסאי היה גדול גם בנסתר, בקי בזהר ושליט במכמני ספרי הקבלה.

ולעומת הגאון רבי מאיר שמחה, הנה הגאון רבי שלמה זצ"ל היה באיתגליא גדול חכמי הקבלה בדורנו, והוא ידוע מתוך ספרו לשם שבו ואחלמה, כגדול מאד בנסתר, אולם אני שהייתי במחיצתו ירח ימים, וידוע אני ועד, כי היה כאחד הגדולים גם בחלקי הנגלה שבתורה, אלא שגדולתו זאת נשארה באיתכסאי, גנוזה וחתומה ולא ידוע לרבים.

והנה למדנו מסוד שיח הקדמונים, כי בחינת לאה היא מידת האיתכסאי, ואילו בחינת רחל היא מידת האיתגליא (זוה"ק ח"א קנד א), ולכן אע"פ שלאה היא הגדולה ודרגתה גבוהה, וממנה המלכות והכהונה, הרי בא החזון הנבואי ומקדים את רחל ללאה: כרחל ולאה אשר בנו שתיקה את בית ישראל (רות ד יא), וְלַמְדָּנוּ מִשֵּׁם כִּי בְעוֹלְמָנוּ - הַנְּגִלָה - הַאִיתְגְּלִיָּא קוּדֵם לְנוֹסְתֵר - הַאִיתְכְּסִיָּא, וְלִכְּן רָאִי לְהַקְדִּים שְׁמוֹ שֶׁל גֵּאוֹן הַנְּגִלָה רַבִּי מְאִיר שְׁמַחָה זְצ"ל, לְשֵׁמוֹ שֶׁל גֵּאוֹן הַנּוֹסְתֵר רַבִּי שְׁלֹמָה זְצ"ל".

הנימוס שלכם שהאשה מושלת, ואז צפורה קראה שמו גרשם כי אמר אביו גר הייתי, וא"ש כי אמר ועל אמירה זו שאינו מושל קראתו גרשם וצפורה הצדקת עשתה רצון ה' ורצון בעלה".

ויש בזה מנהגים שונים (עי' אוצר הברית ח"א קונטרס זה שמי לעולם סי' ג): יש נוהגים שהזכות בבן ראשון היא לאם, ובשני לאב ובשלישי לאב וחוזר חלילה (כך מנהג הרבה מקהילות אשכנז). ויש נוהגים שהראשון לאב והשני לאם וחוזר חלילה. ויש נוהגים ששמות הבנים לאב והבנות לאם.

ועי' גם בשו"ת יביע אומר (ח"ה י"ד סי' כא).

אמנם, הדבר מובן לכל בר דעת, שהטוב ביותר הוא לא להתווכח ולריב על דבר זה, וגדול השלום שאפילו שם שנכתב בקדושה נמחה, קל וחומר שאין לריב על שם הולד. ובכמה ספרים (ראה באוצר הברית שם סי' ו) כתוב שיש סכנה לולד אם יריבו בבית היולדת על שמו. ועל כן הטוב ביותר הוא לותר, למחול ולסלוח. ואם לא מצליחים, טוב ונכון להתפשר ולקרא לילד בשני השמות שרוצים ההורים. והאמת והשלום אהבו.

ומש"כ בעניין הוספת שם שקוראים על שם קדוש ישראל שנהרג על קידוש ה', עי' בספר אוצר הברית (ח"א קונטרס זה שמי לעולם סי' ז הע' ה).

ומסופר בספר בריתו להודיעים (עמ' קיג) שדעת רבנו הרצ"ה הייתה שאין להוסיף שם במקרה זה: "סיפר הרה"ג אליעזר גוטמן שליט"א, ר"מ בשיבת נתיב מאיר ובוגר מרכז הרב: גיסי אורי הי"ד, נפל במלחמת ששת הימים בקרב בסיני. שנים חלפו והנה נולד לי ולזוגתי בן. הברית נערכה בביתו של מן ראש הישיבה הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל. הרב צבי יהודה היה הסנדק ובברכות כבדנו את מן הגר"א שפירא זצ"ל.

רצינו להנציח את שמו של גיסי הי"ד, ולכן פנינו למן הרב צבי יהודה בשאלה, האם אפשר לקרוא את התינוק על שם גיסי שנפל במלחמה או שכדאי להוסיף שם או שכלל לא לקרוא ע"ש אדם

והנחתם שמכם לשבועה לבחורי והמיתך ה' ולעבדיו יקרא שם אחר...".

ובספר מעבר יבק (מאמר שפתי רננות פרק כג) כתב: "ומצאתי כי המלאך שאל ליעקב שמו, יען כי עיקר החיים והמות תלוי בשם האיש וגם במזל... ושינוי השם ושינוי מקום והתשובה משנים צבא שמים ומערכות הכוכבים... ואם כן חילוף השם מורה על חילוף המהות".

ואם כן, ניתן להיאמר ששינוי השם בפני עצמו פועל [וודאי שגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ועל אחת כמה וכמה אם יחזור החולה בתשובה שלימה קרובה ישועתו לבוא, אך לעניין שינוי השם, אפשר שפועל גם בלי תשובה, ואפשר שעצם שינוי השם מראה על אמונת החולה בבוראו ועל מבטחו בו, והיא היא תחילת התשובה].

ופסק רמ"א (יו"ד סי' שלה סע י): "וכן נהגו לברך חולים בבהכ"נ, לקרא להם שם חדש, כי שנוי השם קורע גזר דינו".

והמנהג הוא להוסיף לחולה שם, כגון חיים, חי, רפאל וכדומה. וצריך עיון, מה שינוי השם בזה? סוף סוף נשאר החולה עם שמו הקודם?

אמנם, עיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' רטו) שביאר שמי שנותנים לו שני שמות, הרי שמו הוא שם חדש מורכב משני תיבות. כגון, אם קוראים פלוני בשם יעקב ישראל, אין זה שני שמות, אלא שמו הוא 'יעקב ישראל'. וכמו שמצינו בתורה: כדרלעומר וחבריו. והוסיף רמז לזה: "מה שחלקו הרמב"ן חולין עט ובשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' ד בדן בגד שעטנז שנתערב בו צמר ופשתים שנאסר

4. בגמרא מסכת ראש השנה (טז ב) למדנו: "ואמר רבי יצחק: ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה".

והטעם ששינוי השם מועיל הוא על פי המבואר ברמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ד): "מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים. ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח".

וכן כתבו עוד ראשונים על הגמרא שם, ששינוי השם מועיל להציל מפני שזה חלק מחזרה בתשובה, וכאומר שאיני אותו האיש שחטא ושהגיע לו עונש מחלה זו.

אבל יש לעיין, שהרי הגמרא למדה דבר זה משרה אמנו ע"ה, שהקב"ה שינה שמה משרי, והרי היא לא חטאה

(ועי' מהרש"א שם ועי' שו"ת משנה הלכות חלק טז סי' קיב). אלא יש לומר, ששינוי השם פועל, כי השם גורם. כמבואר במסכת ברכות (ז א): "מנלן דשמא גרים? א"ר אלעזר דאמר קרא לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ, אל תקרי שמות אלא שמות". ובספר חסידים (סי' רמד): "ועוד אמר דברים שהשם גורם לטובה או לרעה. לטובה יש אדם שכל הנקראים בשמו יצליחו לגדולה... הרי שיש אדם שכל אותם הנקראים על שמו יחיו ויהיו בניו קיימים ויעמידו תולדות. ויש שכל אלה להם להפך שנאמר

ג. הוספת שם לחולה

במסכת ראש השנה (טז ב) כתוב: "ואמר רבי יצחק: ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה".

לכן כתב רמ"א שנוהגים להתפלל על החולה ולשנות את שמו.

כיום המנהג הוא להוסיף לחולה שם כגון: חי, חיים, רפאל וכדומה. תוספת זו מבטאת את ההכרה שיש מנהיג לבירה, ושחייו של האדם מופקדים בידי אדון כל⁴.

¹ ועיין מבוא התלמוד למהר"ץ חיות פרק כב

להוסיף שם חדש, וכן עושים כששם החתן כשם חמיו, או שם הכלה כשם חמותה וכו'. ע"ש. וכ"כ הגה"ח מהר"א מני בזכרונות אליהו (עמוד 10). ע"ש. וע' בשער הגלגולים (הקדמה דכ"ד ע"ב): כי כשנולד האדם, ואביו ואמו קוראים לו שם העולה בדעתם, אינו באקראי ובהזדמן, כאשר יעלה המזלג, אלא הקדוש ברוך הוא שם בפיהם השם ההוא המוכרח אל הנשמה ההיא, כפי המקום אשר חוצב משורש אדם העליון...".

ולדבריו, יש להקפיד שלא לשנות את השם לגמרי. ואם כן הדרא קושיה לדוכתא, כיצד פועל שינוי השם? אלא צריך לומר כדלעיל, שעיקר השינוי הוא התשובה, וכשאדם שם מבטחו בה' שירפאהו ומשנה את שמו, כעין תפילה להקב"ה, בזה שב בתשובה, ונמחלים עוונתיו.

ובספר בן סירא (פ"ח) כתב: "בני אם נפלת למשכב, מהר והעתר לה' וירפא לך, ואח"כ הפקד ביד הרופא נפשך, כי לכך נברא, וה' חלק לו מחכמתו, ואל תשלחנו עד שתתפרא". וראה גם בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תיג) שכתב "ודרך כלל לעולם נבטח כי נלך בטח בלכתנו בדרכי התורה השלמה והיא המצלת מן המקרים והסבות הנסתרות... ואם חל המקרה כחליים, מותר להתעסק ברפואות ובלבד שיהא לבו לשמיים וידע שאמתות הרפואה ממנו וידרשנו..."

הרי לנו, שחלק מהריפוי תלוי בקרבת ה' ובידיעה שהכל ממנו. ובשינוי השם אנו מד גישים עניין זה במעשה, ויש בזה מעין תשובה.

ובדין פרידה שתבעה שמרביעין עליה מינה, ולא אמרין דהוי איסור. וכתבו המפרשים אף שמורכבת מסוס וחמור לא שייך לומר דאתי צד סוס ומשתמש בצד חמור דההרכבה הוא טבעית מזג"י ונעשה בריה חדשה אבל פשתן עם קנבוס אינו אלא הרכבה שכונית ושמו הראשון עליו לכן אסור הצמר ע"ש". הוא הדין בעניין השמות, כל שההרכבה היא טבעית, וקוראים לו בשני השמות, הר זה שם חדש מורכב משתי תיבות.

ועל פי זה מבוארת שאלתנו (ראה במשנה הלכות שם) שמכיון שמוסיפים שם על שמו, הרי השתנה שמו לגמרי. מעתה אינו קרוי עוד בשמו הקודם ורק הוסיפו שם וסוף, אלא עצם השם השתנה. ולכן ההוספה לבדה פועלת.

אולם, בשו"ת יביע אומר שו"ת יביע אומר (ח"ה י"ד סי' כא) כתב לבאר שלא משנים לגמרי את שמו של החולה, אלא רק מוסיפים לו שם, לפי שהשם בו קראו לו אביו ואמו בלדתו אינו דבר מקרי. וז"ל: "הנה אף שבשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סי' ז) כתב, דמהש"ס משמע שהיו משנים השם לגמרי, ומה שנהגו עכשיו רק להוסיף שם בזמן חוליו, כדי שלא לעקור שם הראשון שנקרא ע"ש האבות. ע"ש. מ"מ נכון לדקדק על כך, וכמ"ש בשו"ת דבר משה תאומים (סי' נח), שמבואר בספרן של צדיקים שלא לשנות שם החולה לגמרי, כנודע ממ"ש האר"י אשר נפש חיה הוא שמו, וכל אדם שואב חיותו על ידי אותיות שמו, ואם עוקרין שמו לגמרי ח"ו פסקיה לחיותיה, ועל כן אין לעקור השם אלא

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

נוה הירש ז"ל

נלב"ע כז מרחשון תשע"ז

תנצב"ה

כתיבה: הרב ינון קליין
ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"נ) / הרשמה
לרשימת התפוצה

צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com
יעקב יונגרייס - 054-9023288